

СУПАСТАЎЛЯЛЬНЫ АНАЛІЗ ТВОРАЎ
Р. БЁРНСА «John Barleycorn: A Ballade»
і М. БАГДАНОВІЧА «З песняў беларускага мужыка»
(Навуковы кіраўнік – канд. філал. навук, дац. Н. М. Шахназаран)

Творы М. Багдановіча «З песняў беларускага мужыка» і Р. Бёрнса «John Barleycorn: A Ballade» (ў беларускім перакладзе Я. Семяжона «Джон Ячмень» і ў рускім перакладзе С. Я. Маршака «Джон Ячменное зерно») маюць шэраг падстаў для падрабязнага параўнальнага аналізу. Па-першае, асобы аўтараў. Выдатныя паэты-лірыкі Багдановіч і Бёрнс – выразнікі нацыянальнага светаўспрымання сваіх краін. Па-другое, жанравая блізкасць двух твораў: «з песняў...» у Багдановіча і «балада» ў Бёрнса (пар. «З песняў беларускага мужыка» і «John Barleycorn: A Ballade»).

Ключавой падставай для параўнання з’яўляецца апісанне даволі адзінага малюнка жыцця і лёсу звычайнага сялянства праз абагульненыя вобразы: беларускага селяніна і Джона Ячменя ў розных эмацыйных афарбоўках. У аснове сюжэта абодвух вершаў – «шлях жыцця» (у беларускай традыцыі жыццё атаясамлівалася з функцыянаваннем калаўрота – прылады для прадзення ў хатніх умовах ільна і воўны; стварэнне кожнага вырабу прадстаўляла сабой «жыццёвы цыкл», звязаны з кожным дзеяннем майстра [3, с. 241]).

Верш Багдановіча малое карціну гібелі гуманістычнага светаўспрымання, яго лейтматывам з’яўляецца цяжкасць, якую чалавек нясе ў сабе першапачаткова праз усё зняважанае жыццё:

Гнусь, працую, пакуль не парвецца
Мне жыццё, як сагніўшая ніць;
А каб ведаў, што столькі пральецца
Майго поту, не стаў бы і жыць.

У баладзе Бёрнса матыў цяжкасці іншы, але тая клятва, якую прамаўляюць каралі, ёсць не што іншае, як клятва на крыві – самая жорсткая клятва. Акрамя клятвы канцэпт “цяжкасці” і нават “жорстаксці” ў вершы Бёрнса пашыраецца і за кошт дзеясловаў дзеяння з негатыўнай семантыкай:

There was three kings into the East,
Three kings both great and high,
And they hea sworn a solemn oath
John Barleycorn should die.

Былі тры каралі на Усходзе,
Тры ўсе вялікія і высокія,
Пакляліся ўсе ўрачыстай клятвай,
Што зрыне Джон Ячмень незваротна.

They took a plough and plough’d him down
Put clods upon his head
And they hea sworn a solemn oath
John Barleycorn was dead.

Яны ўзялі плуг і зааралі яго,
Паклаўшы камякі зямлі над яго галавой,
І пакляліся на крыві ўрачыстай клятвай,
Што Джон Ячмень будзе мёртвы

Герой Бёрнса памірае, каб нарадзіцца зноў, тым самым ячменнае зерне бярэ ад шатландскай зямлі мужнасць і ўпартасць, якая беражна захоўваецца

ёю вечна. Вечнасць і няспыннасць нядолі падкрэсліваецца ў Багдановіча шляхам ужывання шматлікіх дзясловаў:

Адтаптаў сотні вёрст пехатом я,
Будаваў я дарогі, масты;
Ліўся пот мой, як рэзаў на ком'я
Плугам глебы сухія пласты...

Мы можам выказаць здагадку, што ў вобразах трох каралёў Бёрнс паказаў прадстаўнікоў Вялікабрытаніі да 1707 г.: Англію, Уэльс і Ірландыю, агульнымі намаганнямі якіх была ўпакорана Шатландыя. Усё гэта падкрэсліваецца патрыятычным пафасам верша.

Матыў заканчэння зямнога цыкла вельмі моцны і ў Бёрнса, і ў Багдановіча. Разважаючы пра смерць, абодва паэты ўжываюць падобныя канструкцыі «*faded into age*» і «*канаць ужо час*»:

А канаць ужо час: пот і слёзы
Мне жыццё, нібы мышы, грызучь;
Гора гне, як мяцеліца лозы,
Цэлы век не дае мне дыхнуць.

Падабенства ўзмацняецца далейшымі ўчынкамі злодзеяў, якія не даюць галоўнаму герою спачыць, а працягваюць здэквацца з яго, даводзячы да поўнай распачы:

His colour sicken'd more and more, He faded into age; And then his enemies began To show their deadly rage.	Колер яго стаў усё больш і больш балючым, Надышоў яго час паміраць; Але яго ворагі сталі Паказваць сваю смяротную лютасць.
--	---

Пафас Багдановіча асаблівы – трапяткі і паказальны, вобразна моцны і гучны, які выказвае неабыхавасць да лёсу беларускага народа і падзей, якія адбыліся на Беларусі ў гэты перыяд. Апісваючы распач селяніна і яго душэўны стан, Багдановіч выкарыстоўвае алегорыю:

Шчасце ж гляне і ў даль пранясецца,
І магу я аб ім толькі сніць...
Дык няхай жа, няхай сабе рвецца
Мне жыццё, як сагніўшая ніць.

«Сагніўшая ніць» – гэта чалавечае жыццё, даведзенае да прыпадніцкага стану, і душа, у якой яшчэ пануе надзея.

Здзейсненае забойства ў Бёрнса апісваецца ў драбнючкіх дэталях, якія цалкам паўтараюць працэс уборкі і апрацоўкі збожжа:

They've ta'en a weapon, long and sharp, And cut him down the knee; Then tied him fast upon a cart, Like a rogue for forgerie.	Яны ўзялі зброю, доўгую і вострую, І зрэзалі яго па калена; Затым звязалі яго моцна на возе, Як жуліка за крадзеж.
--	---

Гаворачы пра асаблівасці ўрыўка, які апісвае жніво, варта асобна завастрыць увагу на мове верша. Балада Бёрнса адрозніваецца татальнай метафорыкай і багаццем параўнанняў. Вобразнасць Багдановіча, наадварот,

вельмі зразумелая і прамая. Адзіная рэч, якая прымушае шукаць больш глыбокі сэнс у творы – гэта ўвасабленне цяжкага лёсу ўсяго беларускага сялянства ў адным чалавеку, які супрацьстаіць выклікам свайго часу.

Пасля таго як Бёрнс апісаў шлях Джона Ячменя ад поля да млына, ён прыступае да стварэння наступнай карцінкі. На ёй мы бачым, як хліпкае цела Джона ў выглядзе Збожжа падвяргаецца цяжкім выпрабаванням на такую:

They laid him down upon his back
And cudgell'd him full sore;
They hung him up before the storm
And turned him o'er i o'er

Яны звалілі яго на спіну
І пабілі яго да моцных ран;
Яны падвесілі яго перад навальніцай,
І сталі веяць яго зноў і зноў

У Бёрнса Джон Ячмень няспынна падвяргаецца выпрабаванням, і ў яго няма нават магчымасці супрацьстаяць злу. Герой Багдановіча ў адказ вырашае шукаць выйсця з праблемы шляхам непасрэднага звароту да яе першапрычыны: ён моліць і просіць у багатых хлеб, у вобразе якога бачыцца паслабленне прыгнёту, аднак:

Яны ж мне каменні давалі;
І тыя каменні між імі і мной
Сцяною вялізнаю ўсталі.

Матыў абмежавання прасторы існавання моцны і ў Бёрнса, бо звычайна працэс пакарання ў розныя часы ўключаў не толькі публічныя выпрабаванні, але і больш страшэнны душэўны прыгнёт, выкліканы зняволеннем у зачыненых памяшканнях і будынках. Джон Ячмень праходзіць і гэты этап:

They filled up a darksome pit
With water to the brim;
They heaved in John Barleycorn,
There let him sink or swim.

Яны запоўнілі цёмную яму
Вадой да краёў;
Яны зацягнулі ў яе Джона Ячменя,
Няхай там пан або прапаў.

У Багдановіча справа да поўнага фізічнага знішчэння не даходзіць, але ж і Бёрнс, паказваючы гібель фізічную, пакідае месца для духоўнага адраджэння. Увасобілася гэта ў смаку крыві, які ўзнімае мужнасць герояў Шатландыі:

John Barleycorn was a hero bold,
Of noble enterprise,
For if you do but taste his blood,
T'et'ri will make you courage rise.

Джон Ячмень быў героем з вялікай літары
Велікадушным і сумленным,
Але варта толькі табе пакаштаваць яго кроў,
Яна прымусіць тваю мужнасць падрасці.

Адраджэнне герояў адбываецца літаральна з попелу: Джон становіцца шатландскім нацыянальным напоем – элем, у Багдановіча мужык становіцца панам на сваёй зямлі, «панам сахі і касы».

Далей шляхі апаўданняў двух аўтараў разыходзяцца ў сувязі з рознымі фінальнымі пасланьнямі ў бок чытача. Багдановіч пакідае чытача сам-насам з моцным вобразам *перашкоды* паміж рознымі саслоўямі і меркаваннямі. Ён быў упэўнены, што кожнаму сялянину гэтая «сцяна» добра вядома, але ніхто не ведаў спосабу яе вынішчэння:

Што ж будзе, як дрогне, як рухне яна?
Каго пад сабой пахавае?

Важна адзначыць, што сэнсавыя адрозненні фіналяў поўнаасцю супадаюць з кампазіцыйнымі – наяўнаасцю падвядзення вынікаў апавядання. Бёрнс абвясчае тост на славу Джона Ячменя, заканчваючы своеасаблівую славіцу шматпакутнаму шатландскаму народу:

Then let us toast John Barleycorn
Each man a glass in hand;
And may his great posterity
Ne'er fail in old Scotland!

Зараз давайце ўшануем Джона Ячменя,
Кожны з келіхам у руках;
І няхай яго вялікая спадчына
Ніколі не аслабее ў старой Шатландыі!

У выніку можна адзначыць, што тэксты Багдановіча і Бёрнса ўяўляюцца вельмі таленавітай і самабытнай адаптацыяй да сваіх нацыянальных рэалій агульнаеўрапейскага сюжэта – «шляху жыцця». Шатландскі Ячмень выгадоўваўся на беднай глебе, пастаянна гатовы супраціўляцца знешнім ворагам, ён заўсёды быў аптымістам і верыў у лепшае; беларускі ж Мужык – гэта духоўны вобраз, які заўсёды шукаў ісціну, і, у рэшце, пажадаў хутчэй здабыць спакой. Аднак крушэнне навакольнага свету, яго культурных і эстэтычных традыцый пазбаўляла лірычнага героя нават малейшай надзеі на светлую будучыню.

Літаратура

1. Багдановіч, М. 3 песняў беларускага мужыка // Поўны збор твораў: у 3 т. / М. Багдановіч. – 1-е выд. – Мінск: Беларус. навука, 1993. – Т. 2. – С. 42–44.
2. Бёрнс, Р. Стихотворения: сборник / Р. Бёрнс. – М.: Радуга, 1982. – С. 36–40.
3. Калаўрот // БелЭН. – Мн., 1998. – Т. 7.– С. 241.